

Από τον Όμηρο στον Αισχύλο: *Η Τριλογία του Αχιλλέα*

Ερευνητικό έργο με συνεργαζόμενους φορείς το **Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας της Ακαδημίας Αθηνών** & τη **Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου**

Περίληψη

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας της Ακαδημίας Αθηνών, το οποίο έχει ως αποστολή τη μελέτη και διάδοση της κλασικής γραμματείας, στην πρώτη του ευρείας κλίμακας ερευνητική-εκπαιδευτική συνεργασία με έναν εξωτερικό φορέα, συναντά το Εθνικό Θέατρο της Ελλάδος στο κοινό έδαφος για τις δύο πλευρές που συνιστά η μελέτη και διάδοση του αρχαίου ελληνικού δράματος. Πιο συγκεκριμένα, το Κέντρο της Ακαδημίας συμπράττει με τη Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου με κύριο στόχο την ανάδειξη των πλεονεκτημάτων και της δυναμικής μιας ουσιαστικής κοινής προσέγγισης –σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο– στην έρευνα για το αρχαίο δράμα. Τόσο η Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου όσο και το Κέντρο της Ακαδημίας αποτελούν σημεία αναφοράς για τον ελληνικό χώρο στην έρευνα του αρχαίου δράματος. Ωστόσο, η οπτική των εν λόγω φορέων στο κοινό αντικείμενο διαφέρει. Ως αμιγώς επιστημονικός φορέας, το Κέντρο της Ακαδημίας προωθεί τη φιλολογική έρευνα, ενώ η Δραματική Σχολή του Εθνικού Θεάτρου, ως ο κατεξοχήν χώρος εκπαίδευσης στη θεατρική πράξη, εστιάζει στη σκηνική έρευνα. Τι θα μπορούσε, εντούτοις, να προκύψει αν η οπτική των δύο φορέων συνδυαστεί, και μάλιστα με ειδικό αντικείμενο αναφοράς μια χαμένη στο μεγαλύτερο μέρος της, θεματικά ενιαία τριλογία του Αισχύλου, η οποία όμως βασίζεται σε προγενέστερο, πλήρως σωζόμενο, υλικό; Συγκεκριμένα σε αυτό το ερώτημα προσδοκά να απαντήσει η υπό συζήτηση σύμπραξη, η οποία και πραγματώνεται μέσω ενός ερευνητικού σεμιναρίου διάρκειας ενός ακαδημαϊκού έτους. Το σεμινάριο αυτό έχει δύο αλληλοσυμπληρούμενα μέρη. Το πρώτο μέρος, στο οποίο συμμετέχει το σύνολο των σπουδαστών της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου, άπτεται γενικών θεματικών. Αποτελεί πολύπλευρη εισαγωγή στη φιλολογική οπτική στο αρχαίο δράμα, και ως απώτερο στόχο έχει να αποκτήσουν οι σπουδαστές της Σχολής όσο το δυνατόν ευρύτερη εποπτεία των εργαλείων εκείνων της φιλολογικής έρευνας που θα μπορούσαν να τους φανούν επί της ουσίας χρήσιμα στη δική τους ερευνητική εργασία στο αρχαίο δράμα. Το δεύτερο μέρος του σεμιναρίου, το οποίο απευθύνεται αποκλειστικά στους τελειόφοιτους σπουδαστές της Σχολής, έχει ως θέμα την ιλιαδική τριλογία του Αισχύλου, στην οποία ο ποιητής αναπλάθει για τη σκηνή τα περί τον Αχιλλέα γεγονότα του έπους. Το εν λόγω σεμινάριο έχει θεωρητικό και πρακτικό (σκηνικό) προσανατολισμό, και θα κλιμακωθεί με ένα παραστάσιμο δρώμενο, το οποίο θα εκφράζει και θα μορφοποιεί τα ποικίλα αποτελέσματα της όλης ερευνητικής εργασίας πάνω στη Αισχύλεια τριλογία. Μάλιστα, το δρώμενο αυτό θα αποτελέσει υλικό για τις πτυχιακές εξετάσεις των σπουδαστών Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου.

Αναλυτική Περιγραφή του Ερευνητικού Έργου

Εξ όσων γνωρίζουμε, ο πρώτος που μετέγραψε ποτέ για τη σκηνή ένα έργο το οποίο ανήκει σε άλλο λογοτεχνικό είδος, που δημιούργησε δηλαδή μια παράσταση δραματοποιημένης λογοτεχνίας, όπως θα λέγαμε με σύγχρονους όρους, ήταν ο Αισχύλος τον πέμπτο αιώνα π.Χ. Πιθανώς αρκετά νωρίς στη συγγραφική του διαδρομή ο ποιητής δραματοποίησε σε μια τριλογία το αρχαιότερο σωζόμενο σήμερα έπος, την *Ιλιάδα*. Ειδικότερα, ο Αισχύλος εστίασε στις ραψωδίες εκείνες που αφορούν στις πράξεις και στο πεπρωμένο του Αχιλλέα, όπως π.χ. ο θάνατος του Πατρόκλου, η επιστροφή του ήρωα στη μάχη μετά από μακρά αποχή, η ολοθυμική τελική συνάντηση Αχιλλέα και Πριάμου κλπ., αναδεικνύοντας έτσι τις εγγενώς δραματικές πτυχές της επικής αφήγησης. Η εν λόγω αισχύλεια τριλογία δεν μας σώζεται. Ωστόσο, σώζονται κάποια σύντομα αλλά ενδεικτικά αποσπάσματα των έργων (*Μυρμιδόνες, Νηρείδες, Φρύγες*), όπως και κάποιες μαρτυρίες αρχαίων συγγραφέων για το περιεχόμενό τους –γεγονός το οποίο μας επιτρέπει να αντιληφθούμε σε ποια γεγονότα ακριβώς στάθηκε ο Αισχύλος για να συνθέσει το έργο αυτό που είναι γνωστό και ως *η τριλογία του Αχιλλέα*. Συνολικά το εν λόγω υλικό, οι συγκεκριμένες ραψωδίες της *Ιλιάδας*, τα αποσπάσματα του Αισχύλου, μαζί με τις αρχαίες μαρτυρίες, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μιας ιδιαίτερως ενδιαφέρουσας ερευνητικής εργασίας με στόχο την «ανασύσταση» στοιχείων της πλοκής και του περιεχομένου της αισχύλεια τριλογίας, η οποία, όπως μας δείχνουν οι αναφορές του κωμικού Αριστοφάνη π.χ., ήταν ένα από τα εμβληματικά έργα της κλασικής εποχής. Η υλοποίηση της έρευνας αυτής μπορεί να ακολουθήσει δύο δρόμους, οι οποίοι όμως έχουν κάτι κοινό: είναι και οι δύο δρόμοι έρευνας και μαθητείας. Πιο συγκεκριμένα, η προσέγγιση του υλικού απαιτεί ένα πλαίσιο έρευνας και μαθητείας στα (προαναφερθέντα και σε άλλα) κείμενα, το οποίο θα δώσει τη δυνατότητα στους εμπλεκόμενους να τα συνδέσουν μεταξύ τους με τρόπο πιστό στις πηγές και ταυτόχρονα δημιουργικό, έτσι ώστε να φωτισθεί, όσο αυτό είναι εφικτό, ο «νους» του χαμένου έργου. Οι υπό συζήτηση δρόμοι είναι από τη μια πλευρά ο ακαδημαϊκός, η συγγραφή δηλαδή μιας φιλολογικής μελέτης για το θέμα, και από την άλλη ο σκηνικός, δηλαδή η προσπάθεια ανασύνθεσης των επεισοδίων της τριλογίας για τον Αχιλλέα ως σκηνικό δρώμενο. Με γνώμονα την πεποίθηση ότι η επιστημονική εργασία και η διαδικασία της θεατρικής δοκιμής έχουν κάτι πολύ ουσιαστικά κοινό, και αυτό είναι η έρευνα πάνω στα κείμενα, μπορεί κανείς να επιλέξει –και να δημιουργήσει– και έναν τρίτο, κοινό δρόμο. Ειδικότερα, με τη συνεργασία ειδικών ερευνητών των φιλολογικών πηγών, οι οποίοι διαθέτουν και εμπειρία στη θεατρική πράξη, και ανθρώπων της καθαυτού θεατρικής πράξης από τον χώρο της μαθητείας και της διδασκαλίας, μπορεί να προκύψει μια ποικίλη

θεωρητική (φιλολογική) ερευνητική εργασία η οποία, προγραμματικά, θα μεταστοιχειωθεί σε σκηνική πράξη-πρόταση.

Σε αυτό το πλαίσιο, ένας από τους σημαντικότερους φορείς για την έρευνα της κλασικής γραμματείας εν Ελλάδι, το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας της Ακαδημίας Αθηνών, σε μια προσπάθεια να ανοίξει έναν δρόμο εξωστρέφειας στη μελέτη των κλασικών κειμένων, και ειδικότερα του αρχαίου δράματος, προσφέρει ένα μονοετές ερευνητικό σεμινάριο το οποίο υλοποιείται από τον επιστημονικό συνεργάτη του Κέντρου της Ακαδημίας Νίκο Μανουσάκη, και απευθύνεται σε πρώτη φάση στους σπουδαστές όλων των ετών, και εν συνέχεια –στοχευμένα– στους σπουδαστές μόνον του τρίτου έτους, ενός πολύ σημαντικού φορέα παροχής θεατρικής παιδείας στη χώρα: της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου. Το σεμινάριο αυτό επιχειρεί να φέρει σε επαφή δύο κατηγορίες φορέων έρευνας (λόγου και πράξης), και αναμένεται να ωφελήσει εξίσου όλες τις πλευρές. Μέσω της συγκεκριμένης δράσης, το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής και Λατινικής Γραμματείας της Ακαδημίας επιλέγει να προσφέρει διδακτικό έργο σε ένα πεδίο στο οποίο μπορεί να προκύψει απτό και συνάμα πολυσυλλεκτικό αποτέλεσμα στην έρευνα για το αρχαίο δράμα. Η εν λόγω δράση σέβεται ασφαλώς απολυτά το πρωτότυπο των κλασικών κειμένων χωρίς όμως να μένει περιχαρακωμένη σε αυτό, δημιουργώντας ένα νέο και άκρως συναρπαστικό πλαίσιο στην έρευνα των (πλήρως και αποσπασματικώς σωζόμενων) δραματικών έργων της αρχαίας γραμματείας.

Σε πρώτη φάση, ο ακαδημαϊκός υπεύθυνος του σεμιναρίου θα εισαγάγει το σύνολο των σπουδαστών στο πέρασμα από τον επικό στον τραγικό λόγο, χρησιμοποιώντας ως κύριο όχημα την *Περί Ποιητικής* πραγματεία του Αριστοτέλη. Εν συνέχεια, με κοινό μόνον τους σπουδαστές του τρίτου έτους της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου, το σεμινάριο θα εστιάσει στην ιλιαδική τριλογία του Αισχύλου. Θα γίνει αναλυτική παρουσίαση όλου του διαθέσιμου φιλολογικού υλικού (των αποσπασμάτων και μαρτυριών), των περισσότερο και λιγότερο πιθανών συμπληρώσεων του υλικού αυτού με βάση το αντίστοιχο επικό, καθώς και των διαφόρων εικασιών που έχουν διατυπωθεί ως τις μέρες μας για την «ανασύσταση» της τριλογίας. Με αυτό τον τρόπο το σεμινάριο θα ξεκινήσει από μια εισαγωγή στο έπος, θα φτάσει ως τη σύνδεσή του με την τραγωδία διαμέσου της τελετουργικής αφήγησης, και θα συνεχίσει, παραδειγματικά, με αντικείμενο ένα συγκεκριμένο έργο που συνέδεσε έπος και

τραγωδία όσο ποτέ κανένα άλλο. Στην επόμενη φάση θα εμπλακούν στο σεμινάριο και οι διδάσκοντες της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου, οι οποίοι και θα δώσουν στο εγχείρημα ακραιφνώς σκηνικό προσανατολισμό. Από τη συνεργασία αυτή θα προκύψει εν τέλει ένα παραστάσιμο δρώμενο από τους σπουδαστές του τρίτου έτους της Δραματικής Σχολής, οι οποίοι θα έχουν «ζυμωθεί» με τα σχετικά κείμενα. Το δρώμενο αυτό θα είναι μια από τις εργασίες για τις οποίες θα κριθούν στις εξετάσεις τους οι τελειόφοιτοι σπουδαστές της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου.

Ερευνητικοί-Εκπαιδευτικοί Στόχοι του Σεμιναρίου

ΓΕΝΙΚΟΙ

- Η ουσιαστική σύνδεση της θεατρικής εκπαίδευσης με το φιλολογικό της υπόβαθρο όσον αφορά ειδικά στο αρχαίο δράμα: η ανάδειξη της αναγκαστικής και μη πολυσημίας του αρχαίου κειμένου για την παράσταση
- Η διερεύνηση δρόμων που συνδέουν τη θεωρητική-ακαδημαϊκή έρευνα με τη σκηνική έρευνα στο αρχαίο δράμα
- Η αναζήτηση της τραγικής έκφρασης με υλικό τον επικό λόγο σε μια συζήτηση φιλολογικού και σκηνικού ενδιαφέροντος

ΕΙΔΙΚΟΙ

- Η μελέτη της σύνδεσης έπους και τραγωδίας, με σημείο αναφοράς/διαφοράς την έννοια της *μίμησης*, όπως αυτή εκφράζεται στην *Περί Ποιητικής* πραγματεία του Αριστοτέλη
- Μετάφραση και πρωτότυπο ως εργαλεία του ηθοποιού κατά τη διδασκαλία του αρχαίου δράματος: τι χάνεται και τι κερδίζεται στη μετάφραση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας και κωμωδίας
- Η τραγωδία ως όγκος και αυστηρή φόρμα: μέτρο, μέλος, μύθος, ρήσις, στιχομυθία, και άλλες δραματικές συμβάσεις στην υπηρεσία του ηθοποιού
- Η έρευνα –φιλολογική και σκηνική– επί της ιλιαδικής τριλογίας του Αισχύλου: αποσπάσματα, μαρτυρίες, ανασυνθέσεις

Κείμενα προς Χρήση των Συμμετεχόντων στο Σεμινάριο

- Τα αριστοτελικά και άλλα αρχαία κείμενα που θα χρησιμοποιηθούν στο σεμινάριο θα δίνονται στους σπουδαστές σε μετάφραση του ακαδημαϊκού υπευθύνου ή σε κάποια άλλη δόκιμη νεοελληνική μετάφραση, αν αυτό κριθεί απαραίτητο κατά περίπτωση.
- Τα αισχύλεια αποσπάσματα της ιλιαδικής τριλογίας του Αισχύλου θα δοθούν στους συμμετέχοντες στο σεμινάριο σε νεοελληνική μετάφραση του ακαδημαϊκού υπευθύνου
- Το υλικό της *Ιλιάδας* που θα αποτελέσει βάση σκηνικής «συμπλήρωσης» της αισχύλειας ιλιαδικής τριλογίας θα δοθεί στους συμμετέχοντες στο σεμινάριο στη νεοελληνική μετάφραση του Δ. Ν. Μαρωνίτη